

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

L
iii
235

stack

302404286T

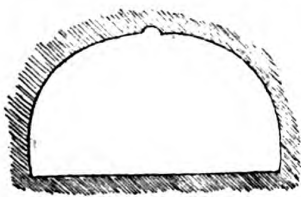

ΓΡΑΠΤΗ ΣΤΗΛΗ ΕΚ ΜΥΚΗΝΩΝ

(Πιν. 1, 2)

Ἐν τινι τῶν δημοτικῶν νεκροταφείων τῶν Μυκηνῶν, ἀνασκαφέντι τὸ 1893 καὶ 1895, ἀνεκαλύφθη μεταξύ ἄλλων καὶ τάφος μέτριος μὲν κατὰ τὰ λοιπὰ καὶ οὐχὶ πλούσιος εἰς κτερίσματα, οὐχ ἤττον ὅμως ἄξιος λόγου ἕνεκα μοναδικῆς μέχρι σήμερον ἐπιτυμβίας στήλης εὐρεθείσης ἐν αὐτῷ.

Τὸ νεκροταφεῖον κεῖται πρὸς δυσμὰς τοῦ Κάτω Πηγαδίου, κατὰ τὸ πλείστον παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ περὶ τὸ φρέαρ ἐκεῖνο ἀρχομένου ρεύματος, καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δώδεκα ἢ δεκατεσσάρων τάφων—δύο τάφοι πέραν τοῦ ρεύματος κείμενοι ἀνήκουσιν ἔτι πιθανῶς εἰς αὐτὸ—ἐκ τούτων δ' οἱ μὲν ἄλλοι εἶναι τετράπλευροι, ὡς ἐν γένει τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐν Μυκῆναις θαλαμοειδῶν τάφων, καὶ ἔχουσι στέγην ἀετοειδῆ, τρεῖς ὅμως εἶναι μᾶλλον ἢ ἤττον κυκλικοὶ ὡς οἱ θολωτοὶ καὶ εἰς ἄλλος ἔχει σχῆμα ἡμικυκλίου, εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ στόμιον. Οἱ τρεῖς κυκλοτερεῖς δὲν ὑπάρχονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μικρῶν ἐκείνων καὶ πενιχρῶν τάφων, ὧν τὸ σπηλαιοειδὲς σχῆμα ὀφείλεται εἰς ὀλιγοῦραν καὶ εὐκολίαν περὶ τὴν λάξευσιν¹, διότι οἱ δύο τοῦλάχιστον ἐκ τῶν τριῶν, ὅπως καὶ ὁ ἡμικυκλικός, κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς κατασκευῆς καὶ κατὰ τὰ κτερίσματα δὲν ὑπολείπονται τῶν πλείστων τετραπλευρῶν. Τὸ κυκλικὸν σχῆμα ἐν αὐτοῖς ἐπεζητήθη ἐπίτηδες,

1.

προφανῶς κατ' ἀπομίμησιν τῶν κτιστῶν θολωτῶν τάφων, καὶ περιορίζεται ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον εἰς τοῦτο τὸ νεκροταφεῖον. Τὴν τομὴν ἐνός τῶν τάφων τούτων, ὅστις ἔχει ὕψος 4 μ. καὶ διάμετρον 7 μ. ἕως 7,80, παριστᾷ ἡ εἰκὼν 1, ἐξ αὐτῆς δὲ φαίνεται ὅτι ἡ ὀροφή ἦτο θολοειδής, σχεδὸν ἡμισφαιρική, καὶ ὅτι εἰς τὴν κορυφὴν τῆς θόλου ὑπάρχει μικρὰ κοιλότης, ἥτις εἶναι στρογγύλη, διαμέτρου 0,30 μ. περίπου καὶ βάθους ἕως 0,10 μ. (δὲν ἠδυνήθη νὰ καταμετρήσω ἀκρι-

βῶς τὰς διαστάσεις αὐτῆς). Τὸν σκοπὸν αὐτῆς δὲν ἐννοῶ, νομίζω μᾶλλον ὅτι εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευεν ὁμοίαν κοιλότητα ἔχει ἐπὶ τῆς κάτω ἐπιφανείας καὶ ὁ ὑπερτατος λίθος ἐν τῷ θησαυρῷ τοῦ Ἀτρέως, ὁ κατακλείων τὴν θόλον· ἀλλ' ἐκεῖ ἐξηγεῖται τὸ πρᾶγμα, διότι ἄνευ αὐτῆς ἡ κορυφὴ τῆς θόλου, ὑπὸ ἐνός λίθου κλειομένη, δὲν θὰ ἦτο στρογγύλη¹, ἐνῶ ἐνταῦθα ὄχι μόνον περιττὴ εἶναι, ἀλλὰ καὶ διακόπτει τὴν ἐνότητα τῆς ὀροφῆς. Ἴσως οἱ τὸν τάφον λαξεύσαντες ἠθέλησαν ἀτόπως νὰ μιμηθῶσι καὶ ἐν τούτῳ τὸν θησαυρόν, ἴσως ὅμως ἀναμιμνήσκει ἡ κοιλότης ἐκεῖνη ἀληθῆ ὀπήν ὑπάρχουσαν χάριν τοῦ καπνοῦ τῆς ἐστίας ἐν ταῖς καλύβαις, ὧν τὸ σχῆμα διέσωσαν οἱ θολοειδεῖς τάφοι, οἱ τε κτιστοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένοι.

Τοῦ δευτέρου ἐκ τῶν κυκλικῶν τάφων ἡ ὀροφή ἦτο ὁμοία περίπου καὶ φαίνεται ὅτι εἶχε καὶ αὕτη τὴν ἐν τῇ κορυφῇ κοιλότητα, δὲν εἶναι ὅμως τοῦτο βέβαιον, διότι ἡ ὀροφή δὲν διατηρεῖται ἐξ ἴσου καλῶς. Ἡ διάμετρος τοῦ τάφου εἶναι 7,55 μ. ἕως 7,75, εἶναι δηλαδὴ οὗτος κυκλικώτερος τοῦ πρώτου· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον βεβαίως δὲν ἠθέλησαν νὰ κατασκευάσωσιν ἐλλειψοειδῆ, δὲν κατέβαλον ὅμως προσοχὴν ἰκανὴν ὅπως δώσωσιν εἰς αὐτὸν ἐντελῶς κυκλικὸν σχῆμα· ἄλλως καὶ αὐτῶν τῶν κτιστῶν θολωτῶν τάφων αἱ διαμέτροι διαφέρουσι συχὰ κατὰ 10 ἢ 15 ἑκατοστά. Ἐκ τῶν κτερισμάτων δὲ τῶν δύο τούτων τάφων ἀναφέρω ἐνταῦθα ἐν μόνον· ἐν τῷ τάφῳ, οὗ τὴν τομὴν παρεθέσαμεν, ἀνεκαλύφθη μόνωτος ἀργυρᾶ φιάλη ἔχουσα ἐπίχρυσα τὰ χεῖλη καὶ τὴν λαβὴν, ὁμοία δ' ἐντελῶς πρὸς τὴν ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Βαφειοῦ ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφ. 1889 πίν. 7,15 δημοσιευθεῖσαν· τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος—μόνον ἡ βᾶσις τῆς ἐκ Μυκηνῶν εἶναι ὀλίγον μεγαλειτέρα—ἡ ἐπιχρύσωσις καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς κοσμήματα εἶναι ἀκριβῶς τὰ αὐτά, οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὑπολείπεται ὅτι ἀμφότεραι ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἢ κατὰ τὸ αὐτὸ ὑπόδειγμα.

Ὁ τρίτος κυκλικὸς τάφος, οὗ τὴν κάτοψιν βλέ-

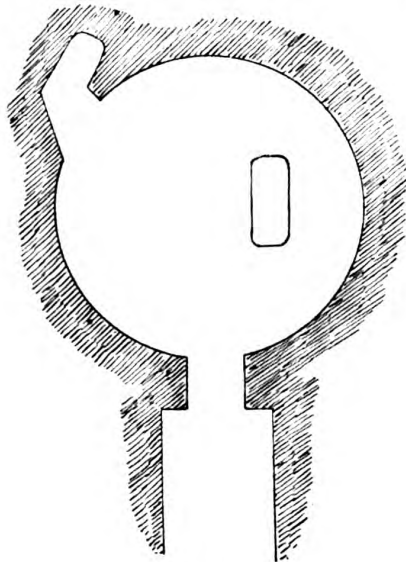
¹ Ἴδε Τσοῦντα Μυκῆναι καὶ μυκ. πολιτισμὸς σ. 135.

¹ Πρβ. τὸ σχέδιον τοῦ Dörpfeld παρὰ Perrot et Chipiez, Hist. de l'art VI σ. 616 εἰκ. 265.

πει ὁ ἀναγνώστης ὡδε παρακειμένην (εἰκ. 2), εἶναι μικρότερος καὶ πενιχρότερος τῶν ἄλλων· ἐν αὐτῷ ἀνεκαλύφθη ἡ ἐπιτυμβία στήλη. Ἡ ὀροφή αὐτοῦ, ἣτις βεβαίως ἦτο πάλιν θολοειδῆς, ἔχει

2

καταρρεύσει πρὸ πολλοῦ, ὁ δὲ δρόμος βλέπει πρὸς μεσημβρίαν ἢ μεσημβρινοδυτικὰ καὶ ἔχει πλάτος 1,76 μ., μῆκος δὲ 8,30. Ἴσως ὁμοίως ἦτο μακρότερος. Τὸ στόμιον ἔχει 0,80 μ. πλάτος καὶ ἴσον περίπου βάθος ἢ μῆκος, ὁ δὲ κυκλωτερῆς θάλαμος ἔχει διάμετρον 4,20 μ. ἕως 4,50. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τοῦ θαλάμου ἀπεκαλύφθη λίαν ἀβαθῆς τετράπλευρος λάκκος περιέχων ὀστᾶ· τὸ μῆκος αὐτοῦ εἶναι 1,30 μ., τὸ πλάτος 0,45 περίπου καὶ τὸ βάθος 0,15. Ἐξω τοῦ λάκκου, παρὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν αὐτοῦ, ἔκειντο μικρὰ πήλινα ἀγγεῖα, ὧν τὰ μὲν συντετριμμένα εἰς τεμάχια—ἐν τούτων ἦτο πρόχους ἐκ τῶν συνήθων μετὰ τοξοειδοῦς λαβῆς (Bügelkanne)—τρία δ' ἄρτια, ἅτινα καὶ δημοσιεύομεν ἐν πίνακι 2· τὸ ὑπ' ἀρ. 6 ἔχει ὕψος 0,055, τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 ὕψος 0,064 καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 8 ὕψος 0,10. Ἀνατολικῶς δὲ τοῦ λάκκου, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς περιφερείας τοῦ θαλάμου, εὐρέθησαν περὶ τὰ τριάκοντα κοσμήματα ἐξ ὑαλομάζης μᾶλλον ἢ ἦττον σῶα, δύο ὀλίγον διαφερόντων σχημάτων, καὶ πολλὰ τεμάχια ὁμοίων (δείγματα ἀπεικ. πίν. 2. ἀρ. 3 καὶ 4)· ἡ ὑαλος εἶναι κυανῆ, ἡμιδιαφανῆς καὶ ἱκανῶς στερεά,

ἐνῶ συνήθως τὰ τοιαῦτα κοσμήματα ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ κατεσκευάζοντο ἐξ ὑάλου ἀδιαφανοῦς καὶ εὐθρύπτου. Οὐχ ἦττον ἀπαντᾷ ἡ ἡμιδιαφανῆς κυανῆ ὑαλος καὶ ἐν ἄλλοις τάφοις, π. χ. τοῖς θολωτοῖς τοῦ Κάμπου καὶ τοῦ Μενιδίου· καὶ κατὰ τὸ σχῆμα δὲ εἶναι ὡσαύτως γνωστὰ κοσμήματα παρόμοια ἐξ ἄλλου θαλαμοειδοῦς τάφου τῶν Μυκηναίων (ἔρα πίν. 2 ἀρ. 5) καὶ ἐξ Ἰαλυσοῦ¹.

Εἰς ἄλλα μέρη τοῦ θαλάμου εὐρομεν σφονδύλιά τινα λίθινα, ὀλίγας ψήφους ὄρου ὑαλίνας καὶ ἐν πῆλινον γυναικεῖον εἰδῶλιον συνηθεστάτου μυκηναϊκοῦ τύπου. Πρὸς τὸ βόρειον δ' ἡ βορειοδυτικὸν τῆς περιφερείας μέρος ἀνεκαλύφθη εἶδος κόγχης ἢ τάφος ἐσκαμμένος ὀριζοντίως ἐν τῷ τοιχώματι τοῦ θαλάμου, μήκους 1,15 μ. καὶ ὕψους ἔμπροσθεν μὲν ἐνός περίπου μέτρου, πρὸς τὸ βάθος δ' ἐλαττουμένου μέχρι 0,30. Τὸ ἔδαφος τοῦ τάφου τούτου, ἐν ᾧ εὐρέθησαν δύο μικρὰ πήλινα ἀγγεῖα κολοβά καὶ ὀλίγα ὀστᾶ, κεῖται εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν εἰς ἣν καὶ τὸ ἔδαφος τοῦ θαλάμου, τὰ δὲ στόμιον, οὗ τὸ πλάτος ἦτο ὡς φαίνεται ἴσον τῷ ὕψει, ἦτο τετειχισμένον διὰ πλειόνων πωρίνων πλατῶν, ἐξ ὧν αἱ μὲν ἄλλαι ἔκειντο ὀριζοντίως ἐπ' ἀλλήλων ὡς πλίνθοι καὶ ἔφρασσον τὸ ἀριστερὸν ἡμισυ αὐτοῦ, μία δέ, ἡ μεγίστη πασῶν, ὀρθία ἱσταμένη ἔφρασσε τὸ ἕτερον ἡμισυ· ὅταν δ' ἐξηγάγομεν αὐτὴν ἐκ τῆς θέσεώς της, παρετηρήσαμεν ἐπ' αὐτῆς στρῶμα χρίσματος ἐξ ἀσβέστου καὶ ἰχνη χρώματος λίαν ἀμυδρά. Ἐν Ἀθήναις κατόπιν ἔμεινεν ἡ στήλη ἕνεκα διαφόρων λόγων ἱκανὸν χρόνον ἀκαθάριστος, νῦν δὲ καθαρισθεῖσα τῇ συνδρομῇ τοῦ κ. Gilliéron καὶ σχεδιασθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου δημοσιεύεται πίν. 1 καὶ πίν. 2 ἀρ. 2.

Τὸ ὑλικὸν τῆς στήλης εἶναι ὁ αὐτὸς ψαμμίτην λίθος, ἐξ οὗ ἐγλύφη καὶ μία τῶν ἐκ τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως στηλῶν καὶ ἡ ἐν Ἀρχ. Ἐφημερίδι 1888 σ. 127 εἰκ. 4 δημοσιευθεῖσα²· τὸ δ

¹ Furtwängler und Löschke, Myk. Vasen, Hilfst. C 8. — Perrot et Chipiez III εἰκ. 539.

² Ἡ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως στήλη εὐρέθη ἐπὶ τοῦ πέμπτου τάφου ἀπεικονίσθη δὲ παρὰ Schuchhard ἐκδ. 2= εἰκ. 154 καὶ σαφέστερον ὑπὸ Reichel, Eranos Vindob. σ. 26. Ταύτης οἱ κόκκοι εἶναι ὀλίγον ἄδρότεροι, ἐνῶ ἡ νῦν δημοσιευμένη εἶναι λίαν λεπτόκοκκος. Τὴν δ' ἐξ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι 1888 ἀπεικονισθεῖσαν ὠνόμασα αὐτὴν πωρίνην, συμφώνως τῇ συνηθείᾳ, ἣτις καὶ τὸν ψαμμίτην λίθον πῶρον καλεῖ.

πλάτος αὐτῆς εἶναι 0,42 μ., τὸ πάχος 0,14 καὶ τὸ ὕψος 0,91 περίπου· ὡς δεικνύει ὅμως τὸ ἐν πίν. 2 ἀρ. 2 σχεδιάσμα, εἶναι ἐλλιπῆς ἄνω. Ὅτι δὲ εἶναι ἐπιτυμβία, δὲν ἐπιδέχεται βεβαίως ἀμφιβολίαν· τοῦτο ἀποδεικνύει αὐτὴ ἢ κατεργασία τῆς στήλης, ἣς τὸ κάτω μέρος, τὸ εἰς τὴν γῆν ἐμπηγνυόμενον καὶ μὴ ὁρατόν, ἀφέθη ἀνώμαλον.

Τὸ λοιπὸν τῆς στήλης μέρος, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο κεχλωσμένον, καλύπτεται ὑπὸ κονιάματος ἐξ ἀσβέστου ἔχοντος τριῶν χιλιοστῶν περίπου πάχος καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχουσι διάφοροι γραφαὶ ἀνθρώπων, ζώων καὶ κοσμημάτων. Εἰς τὸ ἀνώτατον ὅμως ἄκρον ἀπεσπάρθη ἐν τεμάχιον τοῦ χρίσματος καὶ οὕτω φαίνεται νῦν, ὅτι ὑπὸ τὸ χρίσμα σώζονται ἄλλα κοσμήματα γεγλυμμένα ἐπὶ τοῦ λίθου. Ἐκ τούτου βλέπομεν, ὅτι ἡ στήλη αὕτη ὑπέστη πλείονας περιπετείας· κατ' ἀρχὰς ἐστήθη ἐπὶ τάφου φέρουσα γλυπτὰ κοσμήματα· κατόπιν ἄλλοι ἴσως μετεχειρίσθησαν αὐτὴν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἀφοῦ πρῶτον τὴν ἐπέχρισαν δι' ἀσβέστου καὶ τὴν ἐζωγράφησαν· τέλος δὲ, μετὰ χρόνον βεβαίως, κολοβὴν ἤδη καὶ ἐφθαρμένην ἔλαβον αὐτὴν ἄλλοι ὡς πλάκα κοινήν ὅπως φράξωσι τὸ στόμιον περὶ οὗ εἴπομεν· ὅτι δὲ τότε ἡ στήλη ἦτο κολοβή, ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου ὅτι δὲν εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ τὸ ἐλλείπον αὐτῆς μέρος.

Τὰ ὑπὸ τὸ χρίσμα γλυπτὰ κοσμήματα, καθ' ὅσον φαίνονται, εἶναι διατεθειμένα εἰς δύο ζώνας χωριζομένας ἀπ' ἀλλήλων διὰ στενῆς ταινίας, ὅμοια τῆς ὁποίας ὑπῆρχε καὶ ἄνω· ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ζώνῃ ἦσαν γεγλυμμένοι δύο ἀπλοὶ κύκλοι, ὧν ὁ εἰς σώζεται ὀλόκληρος, τοῦ δὲ δευτέρου μικρὸν μόνον μέρος· τὰ ἄκρα κατεῖχον δύο κάθετοι γραμμαὶ συνδεόμενοι μετὰ τῶν κύκλων δι' ἄλλων δύο μικρῶν ὀριζοντίων γραμμῶν, δι' ὁμοίων δὲ πιθανῶς ἦσαν συνδεόμενοι καὶ μεταξὺ των οἱ κύκλοι, ὧν ὁ μεσαῖος περιέχει δεύτερον συγκεντρικὸν κύκλον διατεμνόμενον διὰ δύο καθέτων ἐπ' ἀλλήλων διαμέτρων, ὥστε ὁμοιάζει πρὸς τετράκνημον τροχόν· μεταξὺ των δὲ συνδέονται οἱ τρεῖς κύκλοι ὡσαύτως διὰ δύο ὀριζοντίων γραμμῶν.

Ἐνεκα τοῦ χρίσματος ἀγνοοῦμεν ἐὰν ὑπὸ τὰς δύο ζώνας ὑπῆρχον πάλιν κύκλοι γεγλυμμένοι ἢ ἄλλαι παραστάσεις. Περὶ τῶν κύκλων δὲ παρατηρῶ ὅτι ἂν καὶ ἀπαντῶσιν οὗτοι, ὡς γνωστόν,

συχνὰ ἐν τῇ μυκηναίᾳ τέχνῃ, ὅμως διακόσμησιν ἀκριβῶς ὁμοίαν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς πρὸς τὴν τῶν ζωνῶν δὲν ἐνθυμοῦμαι ἐγὼ ἐξ ἄλλου μνημείου.

Αἱ ἐπὶ τοῦ χρίσματος γραφαὶ κεῖνται καὶ αὗται εἰς ζώνας, ἐξ ὧν ἡ κατωτάτη φέρει ζῶα, ἡ μεσαία ὀπλίτας καὶ ἡ ἀνωτάτη λείψανα δύο μορφῶν, ἐξ ὧν ἢ μία βεβαίως κάθηται ἐπὶ ἔδρας. Αἱ τρεῖς αὗται ζῶναι δὲν εἶναι ἰσοπλατεῖς, διότι ἡ μὲν μεσαία ἔχει πλάτος ἢ ὕψος 0,375 μ., ἢ κάτω 0,113 περίπου καὶ περὶ τῆς τρίτης δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι δὲν ἦτο πλατυτέρα τῆς τῶν ἐλάφων· διότι τῆς καθήμενης μορφῆς τὸ ἄνω σῶμα κατ' ἀναλογίαν θὰ εἶχε τὸ αὐτὸ περίπου ὕψος, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ τὸ σωζόμενον κάτω, ἢ ὀλίγον τι πλεόν, καὶ ἐπειδὴ τὸ κάτω εἶναι 0,045 ὑψηλόν, τὸ ὅλον πλάτος τῆς ζώνης φαίνεται ὅτι ἦτο σχεδὸν ἀκριβῶς ἴσον πρὸς τὸ πλάτος τῆς ζώνης τῶν ἐλάφων. Ἀπ' ἀλλήλων δὲ χωρίζονται αἱ ζῶναι διὰ πλειόνων ποικιλοχρῶμων ταινιῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων κεῖται ἄλλη πλατυτέρα ταινία φέρουσα κόσμημα, ὅπερ ἐκ συστημάτων συγκεντρικῶν τόξων συγκείμενον ἀπαντᾷ συχνὰ ἐπὶ ὑστερωτέρων μυκηναίων ἀγγείων· ἡ ἀρχὴ τοῦ ὅμως φαίνεται ὅτι εἶναι παλαιότερα, διότι καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἔκτου τάφου τῆς ἀκροπόλεως Μυκηναίων ἀγγεῖον, τὸ δημοσιευθὲν ἐν Furtwängler und Löschke, Myk. Thongefässe XI 56, παρεμφερὲς κόσμημα φέρει. Τὸ αὐτὸ δὲ κόσμημα μετὰ τῶν ἄλλων ταινιῶν εὕρηται καὶ εἰς τὰ πλάγια περιβάλλον τὰς παραστάσεις ὡς πλαίσιον.

Αἱ στεναὶ πλευραὶ τῆς στήλης ἦσαν ὡσαύτως κεχρισμένα διὰ κονιάματος — πλὴν ἐννοεῖται τοῦ εἰς τὴν γῆν ἐμπεπηγμένου μέρους — καὶ κεκοσμημένα διὰ ζωγραφιῶν. Τῆς ἀριστερᾶ τῷ ὀρῶντι πλευρᾶς τὰ κοσμήματα, ἅτινα διατηροῦνται κάλλιον, ἀπεικονίσθησαν πίν. 1, τὰ δὲ τῆς ἐτέρας φαίνονται μὲν ὅτι ἦσαν ὅμοια τὴν μορφήν, διέφερον ὅμως ἐν τισὶ κατὰ τὸν χρωματισμόν· διότι ἐπ' ἐκείνων σώζονται καὶ λείψανα κυανοῦ χρώματος. Εἶναι δὲ τὰ κοσμήματα ταῦτα βαθροειδῆ ἢ βωμοειδῆ, κείμενα ἐπ' ἀλλήλων καθέτως καὶ μειούμενα ἰκανῶς πρὸς τὸ μέσον, ἔνθα ἐπὶ τοῦ ἐνός σώζονται καὶ τρεῖς μέλαινα γραμμαὶ οἰοεὶ περιβάλλουσαι καὶ περισφίγγουσαι αὐτό· ὁμοίας γραμμὰς ἐξαλειφθείσας νῦν εἶχε πιθανῶς καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ κείμενον. Ἐκαστον τῶν κοσμημάτων ὀρίζεται ἄνω

καὶ κάτω ὑπὸ μελαίνης ταινίας, χωρίζονται δ' ἀπ' ἀλλήλων τὰ δύο σωζόμενα τῆς δημοσιευομένης πλευρᾶς διὰ τριῶν ἄλλων ταινιῶν, ὧν αἱ δύο εἶναι κιτρίνου χρώματος καὶ ἡ μεσαία πάλιν μέλανος· διότι ὡς ἔκ τινων ἀμυδρῶν ἰχνῶν φαίνεται πᾶσαι αἱ μεταξὺ αὐτῶν λευκαὶ νῦν ταινίαι ἡσάν ποτε μέλαιναι¹.

Ἐπὶ τῆς κάτω ζώνης τῆς προσθίας πλευρᾶς εἶναι ἐξωγραφημένα τέσσαρες ἔλαφοι, ὧν ἡ πρώτη πρὸς δεξιὰ εἶναι ἄκερωτος, δηλαδὴ θήλεια, αἱ δ' ἐπόμεναι τρεῖς κερασφόροι ἄρρενες· τὰ περιγράμματα πάντων τῶν ζώων εἶνε μέλανα, ἐκ τῶν σωμάτων δὲ τὸ μὲν τῆς θηλείας ὄλον κίτρινον, δύο δ' ἄρρένων κυανοῦν καὶ τοῦ μεσαίου ἐρυθρόν· οἱ ὀπίσθιοι ὁμῶς ἀριστεροὶ πόδες τῶν δύο πρώτων ἄρρένων εἶναι ἐρυθροί, ὁ δὲ τοῦ μεσαίου κυανοῦς. Ἡ ποικιλία αὕτη εἶναι ἴσως ἄλλο γνώρισμα, κατὰ συνθήκην τοῦτο, διακρίνον τὰ ἄρρενα ἀπὸ τοῦ θήλεος. Ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς θηλείας καὶ τοῦ μεσαίου τῶν ἄρρένων διακρίνονται πρὸς τοῦτοις ἀμυδρὰ ἰχνη χρώματος μέλανος, ἅτινα δηλοῦσι βεβαίως κηλίδας τοῦ δέρματος, ἐπὶ ἄλλου δὲ τῶν ἄρρένων φαίνονται τέσσαρα ἢ πέντε μικρά, ὡσαύτως μέλανα, στίγματα. Τέλος τὰ κέρατα δύο ἐλάφων εἶναι κίτρινα, τῶν τῆς τρίτης δὲ μόνον τὸ περιγράμμα δηλοῦται διὰ μέλανος χρώματος.

Ἄνωθι τῆς τελευταίας τῶν ἐλάφων εὐρίσκεται ἀκανθόχοιρος, οὗ τὸ δέρμα εἶναι κίτρινον καὶ στικτόν, τὰ στίγματα ὁμῶς ἐνταῦθα δηλοῦσιν ἀκάνθας. Διὰ τοῦ ἀκανθοχοίρου ὄχι μόνον χῶρος κενὸς ἄνωθι τῆς ἐλάφου δὲν μένει — ἴσως ὑπῆρχον καὶ ἄνωθι τῶν ἄλλων ἐλάφων γραφαὶ κοσμημάτων ἢ μικρῶν ζώων πληροῦσαι τὰ κενά, ἐξαλειφθεῖσαι δὲ νῦν — ἀλλὰ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἐρήμου τοπίου, ἐν ᾧ βόσκουσιν αἱ ἔλαφοι, γίνεται πληρестέρα. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔγραφον τὸ ζῶον τοῦτο καὶ βραδύτερον οἱ Ἕλληνες ἀγγειογράφοι οὐχὶ σπανίως ἐπὶ τῶν ἔργων των. Οὕτω ἐπὶ ἀμφορέως ἀττικοῦ τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου, ἐφ' οὗ παριστᾶται ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος, τὸ ἐξοχικὸν τοῦ τόπου δηλοῦται δι' ἐνὸς ὄφεως, μιᾶς ἐλάφου καὶ ἐνὸς ἀκανθοχοίρου².

¹ Ὅμοιον ἐν τοῖς κυρίοις διακόσμησιν βλέπε ἐπὶ ἐνὸς τῶν ὑπὸ Στάη ἀνακαλυφθέντων καὶ ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι 1895 πίν. 10 δημοσιευθέντων ἀμυροχρώμων ἀγγείων ἐξ Αἰγίνης.

² Archäol. Zeitung 1883 πίν. 15.

Ἐπίσης ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ κορινθιακοῦ ἀμφορέου τοῦ παριστῶντος τὴν Ἀμφιαράου ἐξέλασιν, εὐρηγται λαγός, ὄφις, σαύρα καὶ εἰς ἀκανθόχοιρος· Ἐπὶ τινος ὑδρίας πάλιν τοῦ Γρηγοριανοῦ μουσείου ἐν Ῥώμῃ εἰκονίζονται δύο ἀνθρωπάρια μετὰ λαγῶν βόλων, εἰς κύων καὶ εἰς λαγός, ὑπὸ τὸν κύνα ἀκανθόχοιρος³. Ἄλλη θήρα λαγοῦ καὶ ἀλώπεκος εἰς ἣν παρίσταται ἀκανθόχοιρος καὶ ἐν ἣ ὁ θηροφύλαξ εἶναι Πυγμαῖοι ἔφιπποι ἐπὶ γεράνων, εἰκονίζεται ἐπὶ τινος ἀγγείου ὑπὸ Gerhard δημοσιευθέντος⁴. Ἐν τῇ μυκηναίᾳ δὲ τέχνῃ ἀπαντᾷ ἴσως ὁ ἀκανθόχοιρος ἐπὶ τεμαχίου ἀγγείου ἐκ Μυκηναίων ἀπεικονισθέντος ἐν Furtwängler und Löschke Myk. Vasen πίν. 40, 414⁵.

Ἡ δευτέρα ζώνη ἔχει, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν εἰκόνων ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ ἐκ Μυκηναίων ἀγγείου τῶν πολεμιστῶν⁶. Ὅπως ἐκεῖ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰκονίζονται πέντε ἀσπίδηφόροι ἄνδρες πάλλοντες δόρυ καὶ ἔτοιμοι ν' ἀκοντίσωσι δι' αὐτῶν. Τὸ ἐπέδυμα, ὅπερ φοροῦσιν, εἶναι ἐξωσμένον περὶ τὸν ὄσφυν καὶ κατέρχεται μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν περιπίπτου, εἶναι δὲ τὸ μὲν κάτω τῆς ὄσφους κυανόν ἢ κίτρινον ἢ ἐρυθρόν, τὸ δ' ἄνω ἐν πᾶσι μέλαν. Ἡ διαφορὰ αὕτη δεικνύει ὅτι δὲν πρόκειται μόνον περὶ χιτῶνος ἐξωσμένου, ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τοῦ χιτῶνος ὅστις εἶναι ποικίλος τὸν χρωματισμὸν καὶ θυσανῶν τὸς κάτω, φοροῦσιν οἱ ἄνδρες ἄλλο χωριστὸν ἐπέδυμα ὁμοιόχρωμον παρὰ πᾶσι, σκεπάζον δ' ὄχι μόνον τὸ στῆθος ἀντὶ θώρακος, ἀλλὰ καὶ τοὺς βραχίονας. Τὸ ἐπέδυμα τοῦτο, πλὴν τῶν χειρίδων ἐὰν κρίνωμεν ἐξ ὅσων βλέπομεν, φαίνεται ὅτι ἀπὸ

⁴ Wiener Vorlegeblätter 1889 πίν. X.

⁵ Römische Mittheil. 1888 σ. 178 (Dümmler). — Helbig Führer durch die Sammlungen Roms II. σ. 246.

⁶ Auserlesene Vasenb. πίν. 317.

⁷ Τὰ ἐκ γῆς αἰγυπτιακῆς ληκύθια, τὰ ἐν μορφῇ ἀκανθοχοίρου, ὅποια δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πολὺ σπάνια — τέσσαρα εὐρίσκονται τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν, ἐν ἐν Βερολίῳ (Furtwängler ἀρ. 1291), ἐν ἄλλο δημοσιεύει ὁ Maspero (Arch. égyptienne σ. 226) — ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὑαλομένων ἀγγείων, ἀπὸ περὶ τὸν ἕβδομον καὶ ἕκτον αἰῶνα κατασκευάζοντο πιθανῶς ἐν Νεακράτει καὶ Ῥόδῳ (Rayet et Collignon, Hist. de la céramique σ. 370. Πρὸς καὶ Löschke, Arch. Anzeiger 1891 σ. 16) καὶ τοῦ σχήματος τῶν ὁμοίων, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς τέχνης, ἐπέδρασαν ἀνεφιδόλως ἡ Αἴγυπτος.

⁸ Furtwängler und Löschke, Myk. Vasen, πίν. 43. Ἐπὶ τοῦ ἀνεγγραφέντος μετὰ μικρᾶς διορθώσεως, περὶ ἧς κατωτέρω σ. 101 σημ. 1, αἱ ἐν πίν. 2, 1 μορφαί.

τελείται ἐκ δύο φύλλων, ἐνὸς προσθίου καλύπτοντος τὸ στῆθος καὶ ἐνὸς ὀπισθίου, τοῦτο δὲ τὸ ὀπίσθιον ἔσθθεν φαίνεται ἐρυθρόν· πῶς ὁμοίως συνάπτονται τὰ δύο φύλλα δὲν εἶναι φανερόν. Ὡσαύτως δὲν εἶναι φανερόν, ἐὰν αἱ χειρῖδες εἶναι συνερραμμένοι τῷ θώρακι ἢ ἀποτελοῦσι χωριστὰ περιβλήματα.

Περὶ τὰς κνήμας ἐφόρου πάντες, ὡς φαίνεται, οἱ ἄνδρες κνημίδας περιδεδεμένους δι' ἰμάντων περὶ τὰ σφυρὰ καὶ τὰ γόνατα, ἐπειδὴ δ' αὐταὶ πιθανώτατα ὑποτίθενται οὔσαι δερμάτιναι καὶ ἐπειδὴ ἔχουσι τὸ χρῶμα τοῦ ἐπενδύματος, ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ ἐκεῖνο ἐκ δέρματος εἶναι. Ἐκ τῶν καλυμμάτων δὲ τῆς κεφαλῆς σώζονται δυστυχῶς ἐλάχιστα λείψανα ἧτοι γραμμαῖ τινες ὀρθαὶ προέχουσαι ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐνὸς τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ πρὸς τὸν τράχηλον ἄκρον τοῦ καλύμματος ἄλλου. Καὶ ἐκ τούτων ὁμοίως τῶν ὀλίγων λειψάνων δυνάμεθα, ἀποβλέποντες πρὸς τὰ καλύμματα τῶν ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος ἀγγείου ἀνδρῶν, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐφόρου πῖλους τριχωτούς.

Τὰ δόρατα κρατοῦσιν οἱ ἄνδρες διὰ τῆς δεξιᾶς πλησίον τῆς αἰχμῆς, διότι εἶναι βραχεὰ καὶ διότι μέλλουσι νὰ ἐξακοντίσωσιν αὐτά. Ἐξ ἐναντίας αἱ ἀσπίδες εἶναι μεγάλαὶ καθήκουσαι ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τοῦ γόνατος, φέρονται δ' ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ἧς οἱ δάκτυλοι ὑποτίθενται κρατοῦντες τὸν ἐν τῇ ἔσω ἐπιφανείᾳ τῆς ἀσπίδος ὑπάρχοντα πόρπακα. Τὸ σχῆμά των πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡσεὶ δὲς καὶ λίαν κυρτόν, ἀναμφιβόλως δ' ἠθέλησεν ὁ ζωγράφος νὰ δείξη τὴν πλαγίαν αὐτῶν ὄψιν καὶ ἕνεκα τούτου δὲν φαίνεται ὁ κύκλος τῶν ἀσπίδων μεταξύ τῶν σκελῶν τῶν ἀνδρῶν· συγχρόνως ὁμοίως μετὰ πολλῆς ἀδεξιότητος ἐπέδειξεν ὅλον τὸ περίγραμμα τοῦ θώρακος αὐτῶν, ἐπὶ μιᾶς ἀσπίδος μάλιστα, τῆς τοῦ τρίτου ὀπλίτου, εἶναι ὁρατὴ καὶ γραμμῆ τεθλασμένη κοσμοῦσα πιθανώτατα τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἄντυγος. Μετ' ἴσης ἀδεξιότητος παρεστάθησαν καὶ τὰ ἀνώτατα μέρη τῶν τὰς ἀσπίδας φερόντων βραχιόνων ὡς ἀποφύσεις τριγωνικαὶ κείμεναι ἐπὶ τῶν ἀσπίδων, ἐν ᾧ κυρίως εἶπεῖν ὑποτίθενται τεμνόμεναι ὑπὸ τοῦ περιγράμματος αὐτῶν. Πλὴν τούτου δὲ καὶ τὸ τριγωνικὸν σχῆμα εἶναι ἀνάρμοστον Ὁ ζωγράφος εἶχε παρατηρήσει ὅτι οἱ ἀσπίδα κρατοῦντες πολεμιστὰὶ ἐκ τῶν πλαγίων ὁρώμενοι

φαίνουσι μέρος τοῦ βραχίονος, τὸ ὁποῖον πολλάκις — ὅταν δηλαδὴ προβάλλωσι τὴν ἀσπίδα οὕτω, ὥστε τὸ μὲν ἄνω μέρος αὐτῆς νὰ θίγη τὸν ὦμον, τὸ δὲ κάτω ν' ἀπέχη πολὺ τοῦ σώματος — λαμβάνει σχῆμα τριγωνικόν¹. Ἐννοεῖται ὁμοίως ὅτι ἐνταῦθα τοῦτο δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν κάθετον τῆς ἀσπίδος θέσιν.

Ἄλλὰ τὰ σφάλματα ταῦτα ἐξήρασαν ἤδη ὁ Furtwängler καὶ ὁ Löschke ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ἐκ Μυκηναίων ἀγγείου, οὗ ἡ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως εἰκὼν ἔχει, ὡς παρετηρήσαμεν ἤδη, μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς στήλης ζώνην τῶν ὀπλιτῶν. Διότι καὶ ἐκεῖ οἱ ἄνδρες φέρουσι μεγάλας ἀσπίδας καὶ κραδαίνουσι δόρατα, βαίνουσι δὲ πρὸς δεξιὰ ἢ ἐσθῆς, αἱ κνημίδες, οἱ τὰς κεφαλὰς σκεπάζοντες τριχωτοὶ πῖλοι, ἡ βραχύτης τῶν δοράτων καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν κρατοῦσιν αὐτὰ πλησίον τῆς αἰχμῆς συμφωνοῦσιν ἀκριβῶς· τῶν ἀσπίδων τὸ σχῆμα καὶ ἡ θέσις εἶναι ἐπίσης ἀπαρραλλάκτως ἡ αὐτή, μόνον δὲ τὸ μέγεθος διαφέρει ὀλίγον, διότι ἐπὶ τοῦ ἀγγείου εἶναι μεγαλειότεραι κατερχόμεναι μέχρι τοῦ μέσου τῶν κνημῶν περίπου². Ἄλλα μικρὰ διαφορὰ ἀφορῶσαι λεπτομερείας, ὧν αἱ πλεῖστα δὲν εἶναι οὐσιώδεις, παρατηροῦνται εἰς τοὺς πόδας, οἵτινες ἐπὶ τοῦ ἀγγείου εἶναι περιδεδεμένοι δι' ἰμάντων, εἰς τὰ ποικίλματα τῶν χιτῶνων καὶ τῶν ἐπενδυμάτων, εἰς τὰ πρόσωπα, ὧν αἱ ῥίνες ἦσαν, φαίνεται, μεγαλειότεραι πολὺ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἢ ἐπὶ τῆς στήλης, καὶ τέλος εἰς τὰς ἀσπίδας, εἰς τὰ κοσμήματα δηλαδὴ τὰ ποικίλλοντα τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἄντυγος μιᾶς τῶν ἐπὶ τῆς στήλης καὶ μιᾶς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἀσπίδων καὶ τὸν πόρπακα, ὅστις φαίνεται ἐζωγραφημένος ἐπὶ τῆς ἔσω ἐπιφανείας τῆς αὐτῆς τοῦ ἀγγείου ἀσπίδος.

Ἀπέναντι τῶν μικρῶν τούτων διαφορῶν ἡ συμφωνία ἐν τοῖς κυρίοις εἶναι τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ὥστε ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι τὸ ἕτερον ἀντεγράφη ἐκ τοῦ ἑτέρου ἢ ὅτι ἀμφότερα ἐξ ἐνὸς πρωτοτύπου ἀντεγράφησαν. Ἀμφίβολον ὁμοίως δύναται

¹ Πρὸς π. χ. Daremb. et Saglio, Dict. I εἰκ. 939. — Elite céram. I πίν. 90. — Millin, Peintures πίν. 49 καὶ 61 καὶ ἄλλα.

² Ἐπὶ τῆς ἀπεικόνιστος Myk. Vasen πίν. 43 ὁ κύκλος τῆς ἀσπίδος τοῦ πρώτου τῶν ἀνδρῶν δὲν φαίνεται ἐξακολουθῶν κάτω τοῦ ἐλλείποντος μέρους· ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ὁμοίως διακρίνεται ἔτι σαφῶς, ὅτι τὸ περίγραμμα τῆς ἀσπίδος ἔφθανε μέχρι τῆς κνήμης καὶ οὕτως ἐδηλώθη ἐν πίνακι 2, 1.

νά θεωρηθῆ, ἂν ἡ στήλη εἶναι ἀληθῶς ἀρχαιοτέρα τοῦ ἀγγείου· ἐγὼ τὸ πιστεύω, φρονῶ δὲ ὅτι ἡ ἐξέτασις τοῦ ῥυθμοῦ ἐκατέρου τῶν μνημείων εὐκόλως ἀποδεικνύει τοῦτο. Ἐπὶ τῆς στήλης, ἂν καὶ ἡ ἀδεξιότης τοῦ ζωγράφου εἶναι μεγάλη, ὅμως διακρίνει τις ἀφελῆ τινα σπουδὴν πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν μορφῶν καὶ τῶν κινήσεων αὐτῶν κατὰ φύσιν, ἐπὶ τοῦ ἀγγείου δὲ ὄχι μόνον ἡ παράστασις τῶν καθ' ἕκαστα μᾶλλον ἐξεζητημένη εἶναι, ἀλλὰ φαίνεται πρὸς τούτοις ὅτι ὁ τεχνίτης αὐτοῦ ἀντιγράφων δὲν ἐνόησεν ἢ δὲν ἐσκέφθη καλῶς τινα πράγματα· οὕτω ὁ ἐπὶ μιᾶς τῶν ἀσπίδων πόρπαξ, ὃν αὐτὸς προσέθηκε καὶ ὃν δὲν κρατεῖ ἡ χεὶρ τοῦ ὀπλίτου, προσθέτει νέον σφάλμα εἰς τὰ τῆς στήλης· ἔπειτα ἡ διακόσμησις τῶν πλαγίων ἄκρων τοῦ ἐπενδύματος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν εἶναι πεποικιλιμένα καὶ τὰ ἄκρα τῶν χιτῶνων, ἐπιφέρει σύγχυσιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας οἱ ἐκδότης τοῦ ἀγγείου Furtwängler καὶ Löschke διστάζουσι νὰ παραδεχθῶσι θώρακας. Ἐπὶ τῆς στήλης ἐνὸς μόνον ὀπλίτου ὁ χιτῶν κοσμεῖται διὰ τινων γραμμῶν, ἐπὶ οὐδενὸς δὲ τῶν ἐπενδυμάτων εὐρίσκονται ὅμοια ἢ ἄλλα ποιικίλιατα. Ἀλλὰ καὶ τὰ περιγράμματα τῶν ἐπενδυμάτων τούτων ἐπὶ τῆς στήλης εἶναι ὁμαλὰ καὶ αἱ τὰ πλάγια ὀρίζουσαι γραμμαὶ κατέρχονται ἀβιάστως, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου παριστῶνται παρὰ φύσιν καμπύλαι καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς ἀριστεροὺς ὤμους.

Ἡ εἰκασία ὅτι ἡ τε στήλη καὶ τὸ ἀγγεῖον ἀντεγράφησαν ἀπὸ ἄλλου ἀρχαιοτέρου μνημείου, δὲν δύναται οὔτε ν' ἀπορριφθῆ ὅλως οὔτε νὰ ὑποστηρικθῆ. Τὸ πρᾶγμα εἶναι δυνατόν, ἀλλ' ἴσως οὐχὶ πολὺ πιθανόν. Τοῦτο μόνον μοὶ φαίνεται σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ὑπῆρχον ἐν Μυκῆναις καὶ ἄλλα μνημεῖα φέροντα παραστάσεις παρεμφερεῖς πρὸς τὴν ζώνην τῶν ὀπλιτῶν τῆς στήλης· διότι ἀφοῦ ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ μία τῶν ὄψεων τοῦ ἀγγείου ἀντεγράφη εἴτε ἐκ τῆς στήλης εἴτε ἐκ κοινοῦ τινος προτύπου, εἶναι φυσικὸν νὰ υποθέσωμεν ὅτι καὶ τὴν ἄλλην δὲν εὗρεν ἐξ ἑαυτοῦ ὁ ἀγγειογράφος, ἀλλ' ὅτι παρέλαβεν αὐτὴν ἀλλοθεν ποθεν. Ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίας καὶ ἡ παρουσία τῆς ὀδυρομένης γυναικὸς εἶναι λίαν εὐεξήγητος.

Τῆς ἀνωτάτης ζώνης σώζονται δυστυχῶς ὀλίγα μόνον λείψανα. Ἀριστερὰ ὑπῆρχε μορφὴ ἀνδρική

πιθανῶς — τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῆς ἀπλότητος τῆς ἐσθῆτος — φοροῦσα χιτῶνα ποδῆρας καὶ καθημένη ἐπὶ ἑδρας. Ἀπέναντι αὐτῆς ὑπῆρχε ἄλλη μορφὴ, ἧς μόνον τὸ κράσπεδον τοῦ ὠσαύτω ποδῆρους χιτῶνος σώζεται, φαίνεται δὲ ὅτι ἐκάθητο καὶ αὕτη· διότι καὶ τῆς ἐσθῆτος — ὅσον σώζεται — ἡ θέσις εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἴχνη ἐλάχιστο χρώματος ἐρυθροῦ φαινόμενα ὀπισθεν τῆς μορφῆς κάτω παρὰ τὴν γραμμὴν τοῦ ἐδάφους, προέρχονται πιθανῶς ἀπὸ τοῦ ποδὸς τῆς ἑδρας.

Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων μορφῶν εἶναι ἐξωγραφημένον ἐρυθρῶ πάλιν χρώματι πρᾶγμα δυσδιάγνωστον ἕνεκα τῆς κακῆς διατηρήσεώς του, ὅπερ ὅμως εἶναι ἴσως κορμὸς δένδρου ὁμοίου πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν ποτηρίων τοῦ Βαφειοῦ ἐλαίας· αἱ δὲ ἐρυθραὶ γραμμαὶ, ἐφ' ὧν θέτει τὸν πόδα ἡ μία τῶν μορφῶν, δηλοῦσιν ἢ τὸ ἀνώμαλον ἔδαφος, ὅπως πάλιν ἐπὶ τῶν ποτηρίων, ἢ, πιθανώτερον ἴσως τὰς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς κειμένας ρίζας τοῦ δένδρου, ὅπερ ἀληθῶς συμβαίνει εἰς τὰς γεγραμμένης ἐλαίας.

Ὅπισω τῆς δευτέρας μορφῆς χωρεῖ μία μόνον ἀκόμη καθημένη, ὄρθιαι ὅμως χωροῦσι καλῶς καὶ δύο. Εἰς ἐμὲ πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι τρεῖς ἦσαν αἱ μορφαὶ καὶ ὅτι ἐκάθητο πᾶσαι· ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἀληθές, τότε δυνάμεθα, φρονῶ, μετὰ μεγάλης πιθανότητος νὰ δεχθῶμεν ὅτι παριστῶν αὐτὰς ἠθνητοὺς συνεδριάζοντας ἐν οἰαδῆτινι περιπτώσει. Οὕτω ἔχομεν εἰκονιζόμενα εἰς τὰς τρεῖς ζώνας τὰ κυριώτερα ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνδρῶν, ὧν τὸν οἰογενειακὸν τάφον ἐκόσμηε ἡ στήλη· ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης παριστῶνται οὗτοι ἐν ἐπισήμῳ τινὶ πράξει τοῦ πολιτικοῦ καὶ εἰρηνικοῦ βίου, ἐν στολῇ δ' οἷον ἤρμοζεν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ γένους, εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς πρεσβυτέρους ἀνδρας ἐπὶ τῆς μεσαίας ὡς στρατιῶται πάνοπλοι ἀντιτασσόμενοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπὶ τῆς κατωτάτης βλέπομεν τὰ ζῶα, ἅτινα συνήθως ἐθήρευον· διότι ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει δὲν μοὶ φαίνεται τολμηρὸν νὰ υποθέσωμεν, ὅτι καὶ ἡ ζωφόρος τῶν ἐλάφων δὲν στερεῖται βαθυτέρας ἐννοίας, ἀλλ' ὅτι καὶ ταύτης σκοπὸς εἶναι ἡ ἐξεικόνισις τοῦ βίου τῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ μυκηναίᾳ ἐποχῇ.

Ἄγνοοῦμεν ἐὰν ἀνωτέρω τῆς τρίτης ζώνης ὑπῆρχε καὶ ἄλλη· ἐὰν ὅμως σκεφθῶμεν ὅτι ἡ τῶν

ὄπλιτων ζώνη εἶναι κατὰ τὸ ἐν τρίτον πλατυτέρα τῆς τῶν ἐλάφων καὶ ὅτι ἡ τῶν καθημένων μορφῶν εἶχεν, ὡς εἶδομεν, ἴσως ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ πλάτος, ὃ καὶ ἡ τῶν ἐλάφων, ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχει συμμετρία προφανῆς μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων, τότε ἡ ὑπαρξίς τετάρτης ζώνης ὑπερκειμένης τῆς τῶν καθημένων μορφῶν καθίσταται ἀπίθανος. Ἴσως ὁ ἀνωτέρω τῆς τρίτης ζώνης χῶρος κατελαμβάνετο κατὰ τὸ πλεῖστον μὲν ὑπὸ τῶν κοσμημάτων, ἅτινα περιέβαλλον τὰς τρεῖς πλευράς τῆς στήλης, μέρος δ' ἴσως ἔμενε κενόν. Ἄλλως δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ χρῆμα γλυπτῶν κοσμημάτων δυνάμεθα νὰ εἰκασωμεν, ὅτι τὸ ὄλον ὕψος τῆς στήλης δὲν ἦτο πολὺ μεγαλειότερον τοῦ σωζομένου· διότι εἶδομεν ὅτι ἐπὶ τῆς μιᾶς ζώνης ὑπῆρχον τρεῖς κύκλοι, ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης δὲ δύο μόνον, καὶ τοῦτο πιθανῶς δηλοῖ ὅτι ἡ ὑπὲρ αὐτοὺς κειμένη ταινία ἐτερμάτιζε τὴν στήλην πρὸς τὰ ἄνω.

Ἡ χρονολογία τῆς στήλης γενικῶς ὀρίζεται ἐξ αὐτῶν τῶν περιστάτικῶν τῆς εὐρέσεώς της. Ὡς εἶδομεν ἔκειτο ἐντὸς θαλαμοειδοῦς τάφου φράσσουσα τὸ στόμιον ἰδίου μικροτέρου κογχοειδοῦς τάφου· τὰ ἐν τῷ θαλαμοειδεῖ τούτῳ ἀνακαλυφθέντα κτερίσματα, ἀγγεῖα καὶ κοσμήματα ἐξ ὑαλομάζης, τάσσουσιν αὐτὸν εἰς τὴν νεωτέραν μυκηναίαν περίοδον. Πόσον δὲ χρόνον πρότερον ἢ κεχρισμένη στήλη εἶχε σταθῆ ἐπὶ τοῦ τάφου, χάριν τοῦ ὁποῦ ἐζωγραφήθη, καὶ πόσον ἴσως χρόνον κατέκειτο ἡμελημένη — τοῦτο ἐννοεῖται δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν. Οὐχ ἦττον τὰ κοσμήματα τοῦ περιχειλίσματος καὶ τῶν ταινιῶν, αἵτινες χωρίζουσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰς παραστάσεις, δεικνύουσιν ὅτι εἶναι καὶ αὕτη ἐκ τῶν νεωτέρων ἔργων τῆς μυκηναίας τέχνης. Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν, ὅπως εἶναι πιθανώτατον, ὅτι ἡ μυκηναία περίοδος ἐν Μυκῆναις λήγει περὶ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς συνήθως τίθεται ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ στήλη θὰ εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ συμβάντος ἐκείνου ἢ τοῦλάχιστον σύγχρονος περιπόου.

Ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει ἐπιτρέπεται νὰ καταβιδάσωμεν τὴν χρονολογίαν αὐτῆς τόσον, ὅσον φαίνεται ὅτι καταβιδάζει ὁ Reichel τὴν τοῦ ἀγγείου τῶν πολεμιστῶν ἕνεκα τῶν ἀσπίδων, ἃς οἱ ἐπ' αὐτοῦ ἄνδρες φοροῦσιν¹. Ὁ Reichel καταλέγει τὰς

¹ Ἡ χρονολογία τοῦ ἀγγείου κατεβιδάσθη πολὺ καὶ ὑπ' ἄλλων,

ἀσπίδας ταύτας εἰς τὰς ἐχούσας ὄχανα, αἵτινες κατ' αὐτὸν ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν ἐν τῇ Ἀργολίδι, τῇ Ἀττικῇ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι περὶ τὰ μέσα τῆς ὀγδόης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Πρότερον ἦτο, λέγει, ἐν χρῆσει μόνον ἡ ἀρχαιότερα μυκηναία ἀσπίς, ἣν ἐφόρουσαν ἄνευ ὀχάνου καὶ πόρπακος, ἀνηρητημένην διὰ τελαμῶνος ἄλλοτε πρὸ τοῦ στήθους καὶ ἄλλοτε ἐπὶ τῶν νώτων. Ταύτην δὲ τὴν ἀσπίδα μόνην μετεχειρίζοντο καὶ οἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβαλόντες Δωριεῖς, διότι κατὰ μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων οἱ συντηρητικοὶ Σπαρτιαῖται μέχρι Κλεομένους τοῦ τρίτου εἶχον ἀσπίδας ἄνευ ὀχάνων. Ἐννοεῖται ἐκ τούτων, ὅτι καὶ τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν οἱ ποιηταὶ κατὰ τὸ πλεῖστον μόνον τὴν ἀρχαιότεραν μυκηναϊκὴν ἀσπίδα ἐγίνωσκον, ἐνῶ ἡ ἄλλη παρουσιάζεται εἰς ὀλίγα καὶ προφανῶς νεώτερα μέρη τῆς ποιήσεως. Ἐξ ἄλλου ὁμοῦς ὄχι μόνον ἀναγνωρίζει ὁ Reichel τὸν χαρακτήρα τῆς μυκηναίας τέχνης ἐπὶ τοῦ ἀγγείου τῶν πολεμιστῶν, ἀλλ' ἀνευρίσκει, καίπερ διστάζων, τὴν αὐτὴν ἀσπίδα μετ' ὀχάνου, τὴν νεωτέραν τῶν μέσων τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἐπὶ τινος τεμαχίου τοιχογραφίας τοῦ ἐν Μυκῆναις ἀνακτόρου¹.

διότι θεωρήθη ξένον τῆς μυκηναίας τέχνης καὶ τῆς μυκηναίας ἐποχῆς. Ἐσχάτως μόλις ἔγραψεν ὁ Pottier (Revue archéol. 1896 σ. 23), ὅτι εἶναι συγγενῆς τοῖς πρωτοαττικαῖς ἀγγείοις καὶ οὐχὶ ἀρχαιότερον τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ἑβδόμου π. Χ. αἰῶνος. Ἡ δὲ πρὸ τοῦ Pottier ὑπήγαγεν αὐτὸ εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν μετὰ τινῶν πρωτοαττικῶν ὁ Arndt (Studien zur Vasenkunde σ. 4). Περὶ τοιαύτης συγγενείας ὁμοῦς ἐννοεῖται ὅτι δὲν δύναται νὰ γείνη πλέον λόγος. Σημειῶ μόνον ὅτι ὁ Pottier ἀνακριβῶς βεβαίως, παραπέμπων καὶ εἰς Perrot et Chipiez VI σ. 938, ὅτι ἐκεῖ, ὅπου εὐρέθησαν τὰ τεμάχια τοῦ ἀγγείου τῶν πολεμιστῶν, on a recueilli quantité de spécimens du style appelé Dipylon. Ὁ Perrot ὁμιλεῖ γενικῶς καὶ ἀορίστως, ἐν τῇ ἀκροπόλει δὲ τῶν Μυκηνῶν τὰ ἀγγεῖα τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Διπύλου εἶναι σπανιώτατα (πρὸ Τσοῦντα Μυκῆναι σ. 237). Ὁ Schliemann ὡσαύτως οὐδαμῶς, νομίζω, λέγει ὅτι εὐρέθησαν παρὰ τὸ ἀγγεῖον τῶν πολεμιστῶν ἀγγεῖα τοῦ Διπύλου, ἐν ὅλῳ δὲ τῷ βιβλίῳ του ἀπεικονίζει ἐν μόνον τεμάχιον ρυθμοῦ τοῦ Διπύλου (Mycènes fig. 68) ὡς ἐν τῇ ἀκροπόλει εἰς βάθος δύο μέτρων ἀνακαλυφθέν, ἐνῶ τὰ τεμάχια τοῦ ἀγγείου τῶν πολεμιστῶν εὐρέθησαν εἰς βάθος πέντε μέτρων.

¹ Παραθέτω τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν οἰκείων χωρίων τῆς πραγματείας τοῦ Reichel, Ueber homerische Waffen, αὐταὶ λέξεις. Σ. 59 ἔξ. Aber noch die in den Peloponnes eindringenden Dorer müssen den alten Schild (δηλ. τὴν ἄνευ πόρπακος καὶ ὀχάνου μυκηναϊκὴν ἀσπίδα) geführt haben und zwar auch ausschliesslich; denn die conservativen Spartaner behielten dieses Rüstungsstück angeblich bis Kleomenes III. ununterbrochen als nationale Waffe bei, was sie sicher nicht gethan hätten, wenn Telamonschild und Bügelschild seinerzeit schon neben einander in Gebrauch gewesen wären... Dagegen sind ein paar Denkmäler erhalten, die den Bügelschild allein zeigen, noch innerhalb des Rahmens dieser (der myk.) Cultur selbst, aber

Τὸ ἐκ τούτων συμπέρασμα, ὅτι μέχρι τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου πρὸ Χρ. αἰῶνος ὁ μυκηναῖος πολιτισμὸς δὲν εἶχεν ὑποκύψει ἐντελῶς, ὅτι τὸ ἀνάκτορον τῶν Μυκηναίων δὲν εἶχεν ἀκόμη καταστραφῆ καὶ ὅτι ἐξηκολούθουν ἀκόμη οἱ Μυκηναῖοι νὰ θάπτωσιν ἐντὸς θαλαμοειδῶν τάφων—ὅ,τι ἰσχύει περὶ τοῦ ἀγγείου ἕνεκα τῶν ἀσπίδων, ἰσχύει καὶ περὶ τῆς στήλης, κατ' ἀκολουθίαν καὶ περὶ τοῦ τάφου, ἐν ᾧ αὕτη ἀνεκαλύφθη—τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶναι αὐτονόητον, εἰς ἐμὲ ὅμως φαίνεται ὅλως ἀπαράδεκτον· ὡς πρὸς τοὺς τάφους δὲ ἀρκεῖ, ἀντὶ ἄλλων τεκμηρίων, νὰ ὑπομνήσω τὴν μεγάλην ἐν αὐτοῖς σπανιότητα τοῦ σιδήρου, ἐνῶ ἐν τοῖς τάφοις τοῦ Διπύλου, οἵτινες κατὰ Brückner καὶ Pernice¹ εἶναι πάντως ἀρχαιότεροι τοῦ ἐβδόμου π. Χ. αἰῶνος, συχνὰ εὐρίσκονται ὅπλα σιδηρᾶ. Ἄλλ' ἐν γένει ἡ ἀρχή, ἐξ ἧς ἀπορρέει τὸ συμπέρασμα ἐκεῖνο, δὲν μοι φαίνεται ἀσφαλές, καὶ ἐπειδὴ τὸ ζήτημα ἐνέχει σπουδαιότητα πολλήν καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ μυκηναίου πολιτισμοῦ καὶ διὰ τὸν ὀπλισμὸν τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων, θὰ ἐκθέσω τὴν γνώμην μου ἐκτενεστέρον².

Καὶ πρῶτον δύνανται ἀληθῶς αἱ ἐπὶ τῆς στήλης καὶ τοῦ ἀγγείου ἀσπίδες νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς ἐχούσας ὄχανα ἢ εἶναι ἀλλοίου τινὸς εἶδους; ὅτι διαφέρουσιν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων μυκηναϊκῶν ἀσπίδων, τοῦτο εἶναι φανερόν· ὄχανα ὅμως οὐδαμοῦ φαίνονται, εἶναι δὲ καὶ ἄλλως ἀπίθανον ὅτι εἶχον

dicht vor ihrem endgiltigen Verlöschen, also gerade da, wo wir sein Aufkommen erwarten konnten. Zunächst ein Beispiel, dessen ich allerdings als solchen nicht ganz sicher bin, in den Wandmalereien des mykenischen Palastes (Εφημ. Ἀρχαιολ. 1887 πίν 41)... Es sind Reste von Männern zu sehen, deren einige ledige Rosse, wohl Reitpferde, führen. Von Waffen bemerkt man Speere, Knemides, einmal (auf dem Mittelbilde) einen Helm und *wahrscheinlich* bei dem Krieger des Fragmentes rechts einen kleinen Rundschild.... Ferner kommt in Betracht die «Mykenische Kriegervase». Auch auf ihr ist der Versuch, Bügelschilde darzustellen, merkwürdig ungeschickt gerathen.—Σ. 63. Danach, schliesse ich nun, wird etwa die Mitte des achten Jahrhunderts als der Zeitpunkt zu betrachten sein, wo der Bügelschild in der Argolis und in Attica und damit überhaupt wohl auf griechischem Boden, zuerst auftrat. Dann käme aber dieser Schild für die heroische Zeit nicht nur, sondern auch für die Hauptmasse des Epos selbst nicht mehr in Frage.

¹ Athenische Mittheil. 1893 σ. 137.

² Καὶ ὁ Scheindler ἐν Zeitschrift für oesterreich. Gymnasien 1895 σ. 398 ἐξ. φαίνεται ὅτι ἀπέκρουσε πολλὰς τῶν ἰδεῶν τοῦ Reichel, τὴν διατριβὴν ὅμως αὐτοῦ ἐγὼ δὲν ἠδυνήθην δυστυχῶς νὰ γῶ.

τοιαῦτα. Διότι ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Helbig¹ τὸ ὄχανον ἔπρεπε βεβαίως νὰ κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῆ κοιλότητος τῆς ἀσπίδος· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅμως τῶν μεγάλων ἀσπίδων τὸ μέγεθος ὄχι μόνον ἀνωφελές, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον θὰ ἦτο· διότι, τοῦ μέσου τῆς ἀσπίδος εὐρισκομένου εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος μετὰ τοῦ ἀγκῶνος τῆς βασταζούσης αὐτὴν χειρὸς τὰ μὲν σκέλη κάτω θὰ ἐγυμνοῦντο, τὸ δ' ἄνω μέρος τῆς ἀσπίδος ὑπέρεχον τῆς κεφαλῆς τοῦ ὀπλίτου θὰ ἐμπόδιζεν αὐτὸν νὰ βλέπη. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου αἱ ἐπὶ τῆς στήλης μέχρι τῶν γονάτων ἐπὶ τοῦ ἀγγείου δὲ μέχρι τοῦ μέσου τῶν κνημῶν καθήκουσαι ἀσπίδες δὲν δύνανται νὰ εἶχον ὄχανα.

Αἱ ἀσπίδες τῶν ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων Ἑλληνικῶν ὀπλιτῶν, πλὴν τῶν Σπαρτιατῶν, εἶχον ὅσον γνωρίζομεν πάντοτε καὶ ὄχανον καὶ πόρπακα, λαβὴν δηλονότι ἣν ὁ ὀπλίτης ἐλάμβανε διὰ τῶν δακτύλων τῆς ἀριστερᾶς, ἐνῶ διὰ τοῦ ὄχανου διεπέρα τὸ βραχίονα· τοὺς πόρπακας δὲ μόνους, ἄνευ τῶν ὀχάνων, εὐρίσκομεν καὶ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων τοῦ ἀγγείου καὶ τῆς στήλης, διότι ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας μιᾶς τῶν ἀσπίδων τοῦ ἀγγείου εἶδομεν ὅτι ὑπάρχει ἐξωγραφημένος πόρπαξ. Αἱ ἀρχαιότεραι δὲ μυκηναϊκᾶ ἀσπίδες ἦσαν ἐστερημέναι τοῦ τε ὄχανου καὶ τοῦ πόρπακος· ταύτας ἐχειρίζοντο μόνον διὰ τοῦ τελαμῶνος, τελαμῶνας δὲ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχουσι καὶ αἱ τῆς στήλης καὶ τοῦ ἀγγείου ἀσπίδες· διότι ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως τοῦ ἀγγείου φέρουσιν αὐτὰς οἱ ἄνδρες, ἐν πορείᾳ εὐρισκόμενοι, ἀνηρημένους ἐπὶ τῶν νώτων διὰ τελαμῶνος, ὡς εἶκασαν ἤδη οἱ τε Furtwängler καὶ Löschke² καὶ ὁ Helbig³. Ἐπὶ τῆς ἄλλης ὀψεως τοῦ ἀγγείου καὶ ἐπὶ τῆς στήλης δὲν φαίνονται μὲν τελαμῶνες, ἢ ὑπαρξίς ὅμως αὐτῶν εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἐξ ἀναλογίας καὶ διότι ἄλλω ὁ χειρισμὸς τόσον μεγάλων ἀσπίδων μόνον διὰ τοῦ πόρπακος θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ἐπειδὴ ὅμως τὰς ἀσπίδας ταύτας φέρουσιν οἱ ἄνδρες ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος, πρέπει οἱ τελαμῶνες αὐτῶν νὰ ἐκείνται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, ἐνῶ οἱ τελαμῶνες τῶν ἄνευ πόρπακος ἀρχαιοτέρων μυκηναϊκῶν ἀσπίδων ἐκείνται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ· διότι ὡς ἐξηγεῖ ὁ Reichel⁴ μόνον οὕτω ἦτο δυνατόν νὰ μεταφέρῃ ὁ ὀπλίτης ὅσα

¹ Homerisches Epos² σ. 321.

² Myk. Vasen σ. 69.

³ Hom. Epos σ. 328 σημ. 3.

⁴ E. a. σ. 15.

κίς ἤθελε τὴν ἀσπίδα του ἀπὸ τῶν νώτων ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τὰνάπαλιν.

Αἱ ἀσπίδες λοιπὸν τῶν ἐπὶ τῆς στήλης καὶ τοῦ ἀγγείου ἀνδρῶν κεῖνται μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων μυκηναϊκῶν καὶ τῶν βραδύτερον παρὰ τοῖς Ἑλλησι, πλὴν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐν χρήσει· εἶναι μεγάλαι ὡς ἐκεῖναι καλύπτουσαι τὸ σῶμα μέχρι τῶν κνημῶν καὶ ἀναρτῶνται ἀπὸ τοῦ τραχήλου διὰ τελαμῶνος· ὁ τελαμῶν ὅμως αὐτῶν κεῖται ἐπὶ τοῦ δεξιῦ ὤμου, οὐχὶ ὅπως ὁ τῶν ἀρχαιοτέρων μυκηναϊκῶν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ, τοῦτο δὲ διότι ἐκεῖναι μὲν ἐκρέμαντο πρὸ τοῦ στήθους, ἐνῶ αὐταὶ φοροῦνται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος· κατὰ τοῦτο πλησιάζουσι πολὺ μᾶλλον πρὸς τὰς νεωτέρας, τὰς μετ' ὀχάνου ἀσπίδας, πρὸς ἃς ὁμοιάζουσι καὶ ἕνεκα τῶν πορπάκων.

Τὴν μεγίστην ὅμως ὁμοιότητα—ταυτότητα δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν—ἀνευρίσκομεν μεταξὺ τῶν ἀσπίδων τοῦ ἀγγείου καὶ τῆς στήλης ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν λακωνικῶν ἀφ' ἑτέρου. Αἱ ἀσπίδες τῶν Σπαρτιατῶν ἦσαν κυρταὶ καὶ μεγάλαι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν στίχων τοῦ Τυρταίου (Ἀπόσπ. 11 Bergk)

μηρούς τε κνήμας τε καὶ στέρνα καὶ ὤμους
ἀσπίδος εὐρείης γαστρὶ καλυψάμενος·

ἕνεκα τούτου ἐν ταῖς πορείαις ἔφερον αὐτὰς οἱ Ἕλληες· τὰς μετεχειρίζοντο δὲ καὶ ὡς φορεῖα διὰ νεκρούς καὶ τραυματίας¹. Ἐφερον δ' αὐτὰς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ὡς δηλοῖ πάλιν ὁ Τυρταῖος (15 Bergk) ποιῶν

Ἄγετ' ὦ Σπάρτας εὐάνδρου
κοῦροι πατέρων πολιταῶν,
λαῖᾶ μὲν Ἴτυν προβάλλεσθε

καὶ ὡς ἐμφαίνουσιν εἰδήσεις οἷα ἡ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλ. IV 5, 13), ἔνθα οἱ Λακεδαιμόνιοι ὀπλιταὶ ἐν πορείᾳ εὐρισκόμενοι παρέχουσι τὰ δεξιὰ γυμνά, ὅπως θὰ συνέβαινε καὶ εἰς οἰονδήποτε ἄλλον ἑλληνικὸν στρατόν. Ἐπειτα τῶν Σπαρτιατῶν αἱ ἀσπίδες ἐστεροῦντο ὀχάνων, εἶχον δὲ μόνον πόρπακος· τοῦτο σαφῶς μαρτυρεῖ ὁ Πλούταρχος (Κλεομέν.

¹ Πρβ. τὸ διάσημον λόγιον ἢ τὰν ἡ ἐπὶ τὰς. Ἴσως δὲ καὶ αὕτη ἡ πολυθρύλητος τῶν Σπαρτιατῶν φειδῶ τῶν ἡττημένων, οὗς δὲν κατεδίωκον μακράν, λόγον εἶχεν, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, τὸ μέγεθος καὶ βάρος τῆς ἀσπίδος.

XI) ὁμιλῶν περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ὀπλισμοῦ τῶν Σπαρτιατῶν ὑπὸ τοῦ Κλεομένου· « ἐδίδαξε, λέγει, αὐτοὺς ἀντὶ δόρατος χρῆσθαι σαρίσῃ δι' ἀμφοτέρων καὶ τὴν ἀσπίδα φορεῖν δι' ὀχάνης, μὴ διὰ πόρπακος ». Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι μέχρι τοῦ Κλεομένου οἱ Σπαρτιατῆται ἐφόρουσαν τὴν ἀσπίδα μόνον διὰ πόρπακος, οὐχὶ δι' ὀχάνου. Τελευταῖον δὲν γνωρίζω μὲν ἔαν ἀναφέρεται που, ὅτι αἱ ἀσπίδες τῶν εἶχον τελαμῶνας, τὸ πρᾶγμα ὅμως μοι φαίνεται βέβαιον καὶ ἕνεκα τοῦ χειρισμοῦ, ὅστις ἄλλως θὰ ἦτο ὡς εἶδομεν ἀδύνατος, καὶ ἐκ τινῶν ἄλλων τεκμηρίων, π. χ. ἐκ τοῦ τεχνάσματος τὸ ὁποῖον ἀναγράφει ὁ Ἡρόδοτος (VII 211) περὶ τῶν ἐν Θερμοπύλαις πολεμησάντων· « Λακεδαιμόνιοι δὲ ἐμάχοντο ἀξίως λόγου, ἄλλα τε ἀποδεικνύμενοι ἐν οὐκ ἐπισταμένοισι μάχεσθαι ἐξεπιστάμενοι, καὶ ὅπως ἐντρέψαιαν τὰ νῶτα, ἀλλῆες φεύγεσκον δῆθεν, οἱ δὲ βάρβαροι ὀρέοντες φεύγοντας βοῆ τε καὶ πατάγῃ ἐπήισαν, οἱ δ' ἂν καταλαμβανόμενοι ὑπεστρεφον ἀντίοι εἶναι τοῖσι βαρβάροισι, μεταστρεφόμενοι δὲ κατέβαλλον πλήθει ἀναριθμήτους τῶν Περσέων ». Τοῦτο δὲν μοι φαίνεται εὐνόητον ἄλλως ἢ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι στρεφόμενοι πρὸς φυγὴν δῆθεν ἔρριπτον ἐπὶ τῶν νώτων τὴν διὰ τελαμῶνος ἀνηρητημένην ἀσπίδα, διότι βεβαίως οἱ Σπαρτιατῆται δὲν παρήχον γυμνά τὰ νῶτα εἰς τὰ βέλη καὶ ἀκοντισμάτα τῶν κατὰ πόδας ἀκολουθούντων αὐτοὺς ἐχθρῶν¹.

Οἱ Σπαρτιατῆται βεβαίως δὲν ἦσαν φίλοι τῶν νεωτερισμῶν, ἐφύλαξαν ὅμως πιθανῶς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον τὴν πάτριον ἄνευ ὀχάνου ἀσπίδα, διότι δὲν ἤθελον νὰ ἐλαττώσωσι τὸ μέγεθος αὐτῆς· καὶ ὁ Κλεομένης ἀναμφιβόλως ὅταν ἀντικατέστησε τὸν πόρπακα διὰ τοῦ ὀχάνου, ἐσμύκρυνε τὰς ἀσπίδας τῶν στρατιωτῶν του. Ὅπως δὲ οὐδεμία ἀμφιβολία μένει, φρονῶ, ὅτι αἱ σπαρτιατικαὶ ἀσπίδες διέφερον οὐσιωδῶς τῶν ἄνευ πόρπακος καὶ ὀχάνου πρὸ τοῦ στήθους κρεμασμένων ἀρχαιοτέρων μυκηναϊκῶν καὶ ὅτι ἐξ ἐναντίας ὁμοιάζον καθ' ὅλα πρὸς τὰς ἀσπίδας τῶν ἐπὶ τῆς στήλης καὶ τοῦ ἀγγείου ἀνδρῶν. Ἐὰν δὲ ἐπιτρέπηται, ἐκ τῆς κατὰ τοὺς

¹ Ὅμοιος ἀπεφάνετο ἦδη ὁ O. Müller, Dorier II σ. 240· ἡ σπαρτιατικὴ ἀσπίς hing wahrscheinlich... an einem um den Nacken gelegten Riemen und wurde nur durch einen Ring in der hohlen Seite regiert.

στορικούς χρόνους χρήσεως τῶν Σπαρτιατῶν νὰ εξαγάγωμεν συμπέρασμά τι περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀσπίδος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεταναστεύσεως τῶν Δωριέων, τὸ συμπέρασμα θὰ εἶναι ὅτι μετεχειρίζοντο τότε συνήθως οὐχὶ τὴν ἀρχαιοτέραν μυκηναϊκὴν ἀσπίδα, ἀλλὰ ταύτην, ἣν ἐπὶ τῆς στήλης καὶ τοῦ ἀγγείου βλέπομεν.

Πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν μοι φαίνεται ὅτι ἐναντιοῦνται τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα· διότι ὡς παρετήρησεν ὁ Helbig¹ ἅπαξ μόνον ὀρίζει ὁ ποιητὴς σαφῶς τὸν ὦμον, ἐφ' οὗ κείται ὁ τελαμῶν τῆς ἀσπίδος, ὀρίζει δὲ τὸν δεξιὸν (E 98 σὺν E 794 ἐξ.), καὶ τοῦτο οὐδαμῶς συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀρχαιοτέρας μυκηναϊκῆς ἀσπίδος, ἥς ὁ τελαμῶν ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὦμου. Ὁ Reichel², εἶναι ἀληθές, ἐξηγεῖ τὸ χωρίον ἄλλως, ἢ ἐρμηνεῖα του ὁμοῦ μοι φαίνεται βεβιασμένη· ὁ Διομήδης πληγώνεται εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον, ἢ πληγὴ δ' ἐρεθιζομένη ὑπὸ τοῦ ἰδρωτὸς προξενεῖ αὐτῷ πόνους· ὑπεγείρει λοιπὸν τὸν τελαμῶνα καὶ σφογγίζει αὐτήν·

ἂν δ' ἴσχων τελαμῶνα κελαινεφές αἶμ' ἀπομόργνυ·

τοῦτο νομίζω δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ ἄλλο ἢ ὅτι ἢ πληγὴ ἔκειτο ὑπὸ τὸν τελαμῶνα ἢ παρ' αὐτόν, ὅτι δηλαδὴ ἢ τε πληγὴ καὶ ὁ τελαμῶν ἔκειντο ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὦμου· διότι αἱ δύο πράξεις, ἀνάσχεσις τοῦ τελαμῶνος καὶ ἀπόμορξις τοῦ αἵματος, εἶναι προφανῶς συναφεῖς, τῆς πρώτης ἐκτελουμένης χάριν τῆς δευτέρας· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὑποθεθῶσιν ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων, πάντως εἶναι σύγχρονοι, ἐὰν δὲ ὁ τελαμῶν δὲν ἔκειτο ἐπὶ τοῦ πληγωθέντος ὦμου, ὁ Διομήδης ὄρωεῖν ἐδυσχέραινε τὸ ἔργον του ἀνέχων διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὦμου τελαμῶνα καὶ σφογγίζων συγγρόνως διὰ τῆς ἐτέρας τὴν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ πληγὴν. Ἄλλα δύο χωρία, τὰ ὅποια ὁ Reichel ἀναφέρει πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι τῶν παρ' Ὀμήρῳ ἀσπίδων οἱ τελαμῶνες ἔκειντο ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὦμου, δύναται κάλλιστα νὰ ἐρμηνευθῶσι καὶ ἄλλως. Ἐν τῷ πρώτῳ (Π 106) λέγει ὁ ποιητὴς περὶ τοῦ Αἴαντος

ὁ δ' ἀριστερόν ὦμον ἔκαμνον
ἔμπεδον αἶεν ἔχων σάκος αἰόλον·

¹ Homerisches Epos² σ. 327.

² E. a. σ. 33.

Ὁ Reichel φρονεῖ ὅτι ὁ ὦμος τοῦ Αἴαντος ἔκαμνε, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἔκειτο ὁ τελαμῶν· ἐὰν ὁμοῦ ὁ ἥρωας ἐφόρει ἀσπίδα, οἶαν οἱ ἐπὶ τῆς στήλης καὶ τοῦ ἀγγείου ἄνδρες, ὁ ὦμός του καὶ ὄλος ὁ βραχίων διαρκῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀσπίδος δὲν θὰ ἔκαμνον ὡσαύτως; Τὸ δεύτερον χωρίον ἀναφέρεται πάλιν εἰς τὸν Αἴαντα· ὁ Ἐκτωρ βάλλει αὐτόν

Ε 404 ἐξ. τῆρα δύο τελαμῶνε περὶ στήθεσι· τετάσθην,
ἢ τοι ὁ μὲν σάκεος, ὁ δὲ φασγάνου ἀργυροῦλου·
τῶ οἱ ῥυσάσθην τέρενα χροά·

Περὶ τοῦ τελαμῶνος τοῦ ξίφους γνωστὸν εἶναι ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὦμου· ἐὰν δὲ δεχθῶμεν (Reichel σ. 32) ὅτι ὁ ποιητὴς ἠθέλησε νὰ ὀρίσῃ ἀκριβῶς τὸ μέρος, εἰς ὃ ἐβλήθη ὁ Αἴας, τότε βεβαίως πιθανώτερον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ τελαμῶνες διεσταυροῦντο ἐπὶ τοῦ στήθους, ὅτι δηλαδὴ ὁ τῆς ἀσπίδος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὦμου· διότι οὕτω ὁ ὀρισμὸς τοῦ μέρους θὰ ἦτο ἀκριβέστερος. Ἄλλ' οὗτος δὲν ἦτο ὁ σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ· ἠθέλησεν ἀπλῶς νὰ δηλώσῃ τὸ αἴτιον, ἔνεκα τοῦ ὁποίου τὸ δόρυ τοῦ Ἐκτορος δὲν ἐπλήγωσε τὸν Αἴαντα, τὸ αἴτιον δ' ἦτο ὅτι, εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐβλήθη, οἱ τελαμῶνες ἔκειντο ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἐτέρου· ἐὰν διεσταυροῦντο ἢ ἔκειντο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὦμου— τοῦτο μένει ἀσαφές, ὡς παρετήρησε πάλιν ὁ Helbig¹ Ὁμολογῶ ὁμοῦ ἐγὼ ὅτι, ἐὰν οἱ τελαμῶνες διεσταυροῦντο ἐπὶ τοῦ στήθους, ὁ δ' Αἴας ἐφόρει ἐπ' αὐτῶν τὴν μεγάλην πυργοειδῆ ἀσπίδα του, δὲν ἐννοῶ πῶς ἢ αἰχμὴ τοῦ Ἐκτορος ἠδύνατο νὰ φθάσῃ μέχρι τῶν δύο τελαμῶνων χωρὶς νὰ διατρυπήσῃ πρῶτον τὸ ἐπταβόειον σάκος τοῦ ἥρωος· περὶ τοῦτο δὲ οὐδὲν ἀναφέρεται.

Καὶ εἰς ἄλλας περιγραφὰς τῶν ἐπῶν ἀρμόζουσιν αἱ μετὰ πόρπακος καὶ τελαμῶνος ἀσπίδες, περὶ ὧν ὁμιλοῦμεν, ἐξ ἴσου καλῶς ὄσον καὶ αἱ ἀρχαιότεραι μυκηναϊκαί, ἢ καὶ καλλίτερον. Οὕτω δύναται τοιαύτη ἀσπίς νὰ καλύψῃ ἄριστα ἄνδρα συνεσταλμένον κοιμώμενον (ξ 479. Reichel σ. 20), περὶ αὐτῆς δὲ προκειμένου ἐννοοῦνται νομίζω καλλίτερον καὶ στίχοι ὡς οἱ ἐξῆς·

Μ 294. Φ 581. ἀσπίδα μὲν πρόσθ' ἔσχετο πάντοσ' ἔισση
Ν 157. 803. πρόσθεν δ' ἔχεν ἀσπίδα πάντοσ' ἔισση
Υ 162. 163. ἀτὰρ ἀσπίδα θυῶριν || πρόσθεν ἔχε στέρνοισι

¹ E. a. σ. 327 σημ. 6.

Διότι ἡ ἀρχαιότερα μυκηναϊκὴ ἀσπίς ἐφέρετο κατὰ δύο μόνον τρόπους, ἐκρέματο δηλαδὴ ἢ ἐπὶ τῶν νώτων ἢ πρὸ τοῦ στήθους· ὅταν ἐκρέματο πρὸ τοῦ στήθους, ὁ ὀπλίτης οὐδέποτε μετεκίνει αὐτὴν πρὸς δεξιὰ ἢ πρὸς ἀριστερά, ὅπως ἀμυνθῆ κατὰ τῶν βελῶν (Reichel σ. 14)· περὶ τούτων τῶν ἀσπίδων λοιπὸν προκειμένου οἱ παρατεθέντες στίχοι εἶναι δυσερμήνευτοι· διότι οὗτοι δὲν σημαίνουνσι βεβαίως οὔτε ὅτι οἱ ἦρωες εἶχον τὰς ἀσπίδας ὀλίγον, πρότερον κρεμαμένας ἐπὶ τῶν νώτων, οὔτε ὅτι «βαδίζοντες μετὰ προφυλάξεως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἔφερον αὐτάς πρὸ ἑαυτῶν κρατοῦντες ἀπὸ τοῦ κανόνος» (Reichel σελ. 36)· τὸ δεύτερον ἀποκλείεται καὶ ὑπὸ τοῦ ἀορίστου «ἔσχετο» καὶ ὑπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς μίαν τῶν περιπτώσεων (Φ 581) ὁ Ἀγῆνωρ ἴσταται ἀναμένων τὸν ἐχθρὸν, δὲν προχωρεῖ κατ' αὐτοῦ. Οἱ στίχοι ἐκεῖνοι δηλοῦσιν ἀκριβῶς τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ κίνησιν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, δι' ἧς κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μάχης, εἴτε ἐπιτιθέμενοι εἴτε ἰστάμενοι καὶ τὸν ἐχθρὸν δεχόμενοι, ἔφερον τὴν ἀσπίδα πρὸς τὰ ἐμπρός, ὥστε νὰ καλύπτῃ τὸ στήθος καὶ τὰ σκέλη· δηλοῦσι δηλαδὴ σαφῶς ὅτι οἱ ἄνδρες, εἰς οὓς ἀναφέρονται, ἐφόρουσαν ἀσπίδας μετὰ πόρπακος.

Ὡσαύτως αἱ φράσεις «ὑπασπίδια προβαίνειν» ἢ «προποδίζειν» ἐννοοῦνται οὐχ ἦττον καλῶς ἀναφερόμεναι εἰς ἀσπίδας μετὰ τελαμῶνος καὶ πόρπακος· διότι αὗται μετετοπιζόντο εὐκόλως διὰ μικρᾶς τῆς χειρὸς κινήσεως καὶ οἱ ταύτας φοροῦντες ὄφειλον νὰ προχωρῶσι μετὰ πλείστης προσοχῆς, ὅπως μὴ γυμνώσωσι μέρος τοῦ σώματός των. Πρὸ πάντων φυσικὰ διέτρεχον κίνδυνον νὰ γυμνώσωσι τὰ δεξιὰ καὶ διὰ τοῦτο, ὡσάκις δίδεται ἀκριβέστερος ὀρισμὸς, βλέπομεν ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ σώματος δέχονται οἱ πολεμισταὶ τὰς πληγὰς. Ὁ Φαῖστος (E 46), ὁ Διομήδης (E 98 — 188), ὁ Μαχάων (Λ 506), ὁ Προθοήνωρ (Ξ 450), ὁ Πυραϊχμης (Π 289), ὁ Ἀκάμας (Π 343) πληγώνονται εἰς τὸν δεξιὸν ὤμον· ὁ Σιμοείσιος (Δ 480) εἰς τὸ στήθος παρὰ τὸν δεξιὸν μαστόν, ὁ Εὐρύπυλος (Λ 583) εἰς τὸν δεξιὸν μηρόν, ὁ Φέρεκλος

(E 66) καὶ ὁ Ἀρπαλίων (E 651) εἰς τὸν δεξιὸν γλουτόν, ὁ Διώρης (Δ 518) εἰς τὴν δεξιὰν κνήμην καὶ πάλιν ὁ Διομήδης (Λ 376) εἰς τὸν ταρσὸν τοῦ δεξιοῦ ποδός, ὁ δὲ Θέστωρ (Π 405) εἰς τὴν δεξιὰν γνάθον. Ἀπέναντι τούτων δύο μόνον ἀναφέρονται πληγωθέντες εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ σώματος, ὁ Σαρπηδῶν (E 660) εἰς τὸν μηρόν καὶ ὁ Θυμβραῖος (Λ 321) εἰς τὸν μαστόν. Καὶ δὲν ἀρνοῦμαι μὲν ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποδίδηται πολὺ μεγάλη σημασία εἰς πάντα τὰ παραδείγματα, διότι εἰς πολλὰ φαίνεται ὅτι τὸ ἐπίθετον μᾶλλον κατὰ συνήθειαν ἐτέθη — αὐτὸς ὁ ἵππος Πηδᾶσος (Π 467) πληγώνεται ὅπως οἱ ἄνδρες εἰς τὸν δεξιὸν ὤμον — οὐχ ἦττον ἀκριβῶς ἢ συνήθεια αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν αἰδῶν τὰ δεξιὰ τοῦ σώματος τῶν πολεμιστῶν παρίσταντο πολὺ μᾶλλον ἐκτεθειμένα εἰς τὰ βέλη καὶ τὰς πληγὰς τῶν ἐχθρῶν· τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ πάλιν ἐναντίον τῆς μυκηναϊκῆς ἀσπίδος.

Ἄλλὰ νομίζω ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ἐπιμείνω περισσότερον. Ἡ γνώμη τοῦ Reichel ἰσχύει, φαίνεται, περὶ τῶν ἀληθῶς ὄχανα ἐχουσῶν ἀσπίδων, ἢ μετάθασις ὅμως εἰς αὐτάς ἀπὸ τῶν ἀρχαιότερων μυκηναϊκῶν δὲν ἐγένετο ἀποτόμως· ἐμεσολάβησαν αἱ μετὰ τελαμῶνος καὶ πόρπακος, ἃς βλέπομεν ἐπὶ τῆς στήλης καὶ τοῦ ἀγγείου καὶ ἃς οἱ Σπαρτιαῖται μέχρι τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος μετεχειρίζοντο. Καὶ εἶναι μὲν πιθανόν, ὅτι εἰς τινα μέρη τῶν ἐπῶν ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν νῷ τὴν παλαιότητα τῆς ἀσπίδος, εἰς πλείστας ὅμως περιγραφὰς ἀρμόζει ἀναμφιβόλως πολὺ καλλίτερον ἢ ἄλλη, ἥτις ἀποδεικνύεται οὕτω οὔσα πολὺ ἀρχαιότερα τοῦ ὀγδόου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Τὸ συμπέρασμα δὲ τοῦτο συμφωνεῖ πρὸς ὅσα ἐξ ἄλλων δεδομένων ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν περὶ τῆς διαρκείας τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ· διότι βεβαίως οὔτε ὁ τάφος, ἐν ᾧ ἡ στήλη εὑρέθη, δύναται νὰ εἶναι τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, οὔτε τὸ ἀνάκτορον τῶν Μυκηνῶν ἐσώζετο μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων.

ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ

ASHMOLEAN
OXFORD
MUSEUM

A.

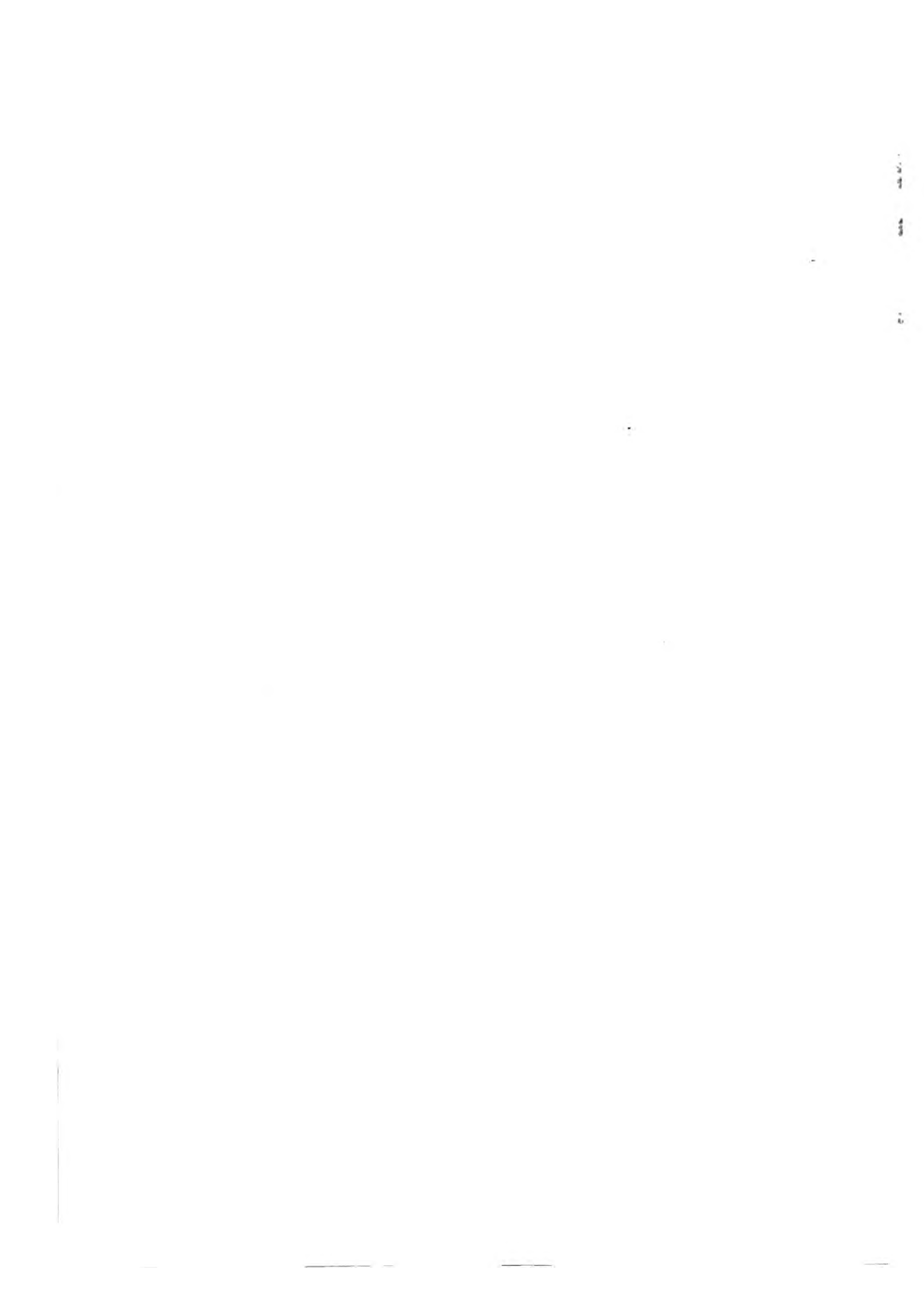

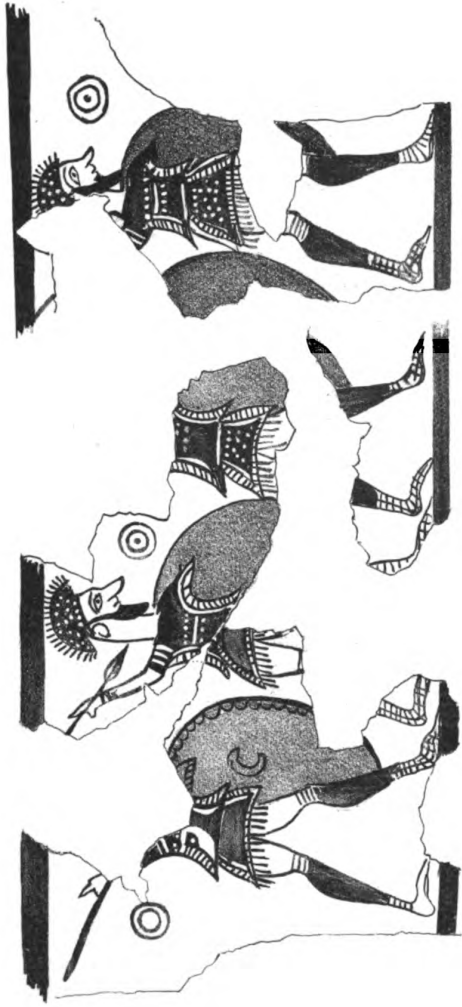
B.

Λεωργ. Κ. Γραϊνός

ΓΡΑΠΤΗ ΣΤΗΛΗ ΕΚ ΜΥΚΗΝΩΝ

A. ΠΡΟΣΟΨΙΣ Β. ΠΛΑΓΙΑ ΟΨΙΣ

1

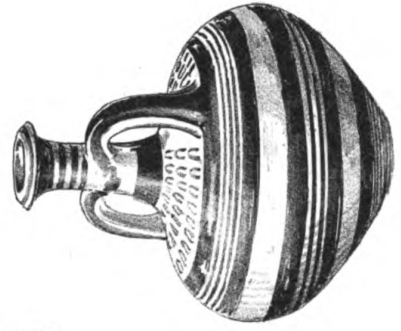
4

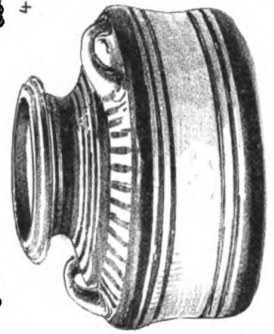
5

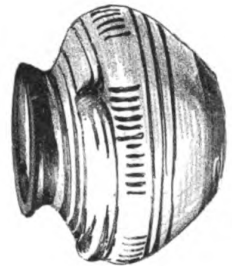
3

8

7

6

